

Дејан Вук Станковић
Србија од 2000.
до 2012. године:
крхка демократија
у вртлогу наслеђа
ратних деведесетих година
и процеса транзиције

2020.

**СРБИЈА ОД 2000. ДО 2012. ГОДИНЕ:
КРХКА ДЕМОКРАТИЈА У ВРТЛОГУ НАСЛЕЂА РАТНИХ ДЕВЕДЕСЕТИХ ГОДИНА
И ПРОЦЕСА ТРАНЗИЦИЈЕ**

ДЕЈАН ВУК СТАНКОВИЋ

ИЗДАЈЕ:

Фондација „За српски народ и државу“

ДИЗАЈН КОРИЦА И ПРИПРЕМА ЗА ШТАМПУ:

Горан Ратковић

ЛЕКТУРА И КОРЕКТУРА:

Катарина Пиштелић

ШТАМПА:

Бирограф, Београд

ТИРАЖ:

500 примерака

© Фондација „За српски народ и државу“, 2020.

ISBN 978-86-81728-02-4

Илустрација на насловној страни: pexels.com

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

321.7(497.11)“2000/2012”

316.4(497.11)“2000/2012”

323(497.115)“2000/2012”

СТАНКОВИЋ, Дејан Вук, 1973-

Србија од 2000. до 2012. године : крхка демократија у вртлогу наслеђа ратних деведесетих година
и процеса транзиције / Дејан Вук Станковић. - Београд : Фондација „За српски народ и државу“, 2020
(Београд : Бирограф). - 39 стр. ; 20 cm

Тираж 500. - Библиографија: стр [40].

ISBN 978-86-81728-02-4

а) Политичке партије – Србија – 2000-2012 б) Србија – Политичке прилике – 2000-2012

COBISS.SR-ID 283427596

Увод

5

**Савезни избори 2000. године
– крај једне епохе и историјско обећање
о „новом почетку“**

12

**Друга влада петооктобарских победника
– премијер Коштуница и друга верзија
петооктобарске Србије**

21

**Друга влада Војислава Коштунице:
распад кохабитације у вртлогу
косовско-европске драме**

26

**Политичка превирања и изборна сучељавања
у години окончања Коштуничине владавине
и проглашења независности Косова**

28

**„Национално помирење социјалиста и демократа“
– Цветковићева влада, економска криза
и њене последице**

31

**Формирање Српске напредне странке
и последњи дани Тадићеве власти**

36

Увод

Међу најважније догађаје, појаве и процесе, који су далекосежно обележили историјски период од 2000. до 2012. године, можемо убројити: окончање власти Слободана Милошевића, успостављање власти Демократске опозиције Србије, честе политичке кризе и изборна изјашњавања грађана, екстрадицију политичког, војног и полицијског врха Хашком трибуналу, крај СР Југославије као државе и формирање независних држава Србије и Црне Горе, (само)проглашену независност Косова, „ход по мукама“ у реформама политичког, економског и ширег друштвеног система, транзицију државе и друштва (у основи неуспешну), фрустрирајућу спорост процеса евроинтеграција, напете и конфузне регионалне односе, либерално конципирану економију, економску угроженост Србије (на ивици банкротства 2012), интензиван развој политичког капитализма, присуство системске и свеprisутне корупције и дубоких и готово непремостивих социјалних разлика у српском друштву.

Након што је на председничким изборима 24. септембра 2000, уз помоћ водећих држава Запада, договора содређеним

деловима безбедносног сектора и Социјалистичке партије и велике народне побуне, лидер ДОС Војислав Коштуница тријумфовао над лидером СПС Слободаном Милошевићем, наступила је смена дотадашње политичке гарнитуре и успостављен је политички поредак за који се веровало да ће много веродостојније отелотворити идеале демократије и слободе. Иако је Коштуница победио лидера СПС и кључног актера политике деведесетих година Слободана Милошевића, главни креатор и оперативни актер промене социјалистичко-јуловске номенклатуре био је Зоран Бинђић.

Ипак, упркос свему, сага о „новом почетку“ Србије 2000. године није имала обећани и у делу јавности очекивани политичко-историјски исход.

Олако обећана брзина у достизању слободе и благостања трансформисала се у несигуран ход српског друштва по вртлозима транзиције, у контексту нерешеног националног питања и глобалне економске кризе.

Иако је обећана свеопшта демократизација и либерализација друштва, које су, показало се касније, изостале, постпетооктобарска Србија имала је бар два достигнућа, која су вредна помена, и то успостављање мирне промене власти, прецизније промене политичких елита, тј. изостанак великих друштвених турбуленција, и сагласност свих политичких актера с резултатима изборног процеса. С ове временске дистанце, ти догађаји представљају трајан допринос демократској еволуцији српског друштва у постпетоктобарској Србији. Други важни елементи либералнодемократског поретка били су или у стагнацији или су попримали облике необичних политичких „мутација“ и демократских девијација. У контексту ових мутација и девијација, важно је нагласити

и процес урушавања институција који су свесно генерисали актери у власти, намерно изазивање идеолошке конфузије, континуирано одржавање великог броја политичких актера у парламентарном и политичком животу, медијску доминацију странака на власти, засновану на споју политичке контроле и економског притиска, слаб напредак на пољу владавине закона.

Слободни карактер избора током владавине пето-октобарских победника остао је у сенци готово потпуне неправедности у медијској заступљености власти и опозиције, али често и неправедног присуства и заступљености појединих представника странака на власти у политичком и јавном животу.

Доминација тадашњих „прозападних“ странака у медијима, пре свега Демократске странке, показала је врло условни карактер политичког и вредносног плурализма у јавној и политичкој сфери, за који је постојала декларативна одређеност.

Коалиција на власти, предвођена Демократском странком Србије и Демократском странком, била је идеолошки противречна и дисонантна, а усаглашеност је изостајала чак и у спровођењу конкретних јавних политика у већини друштвених области. Осим већ поменуте неравномерности у медијској заступљености, која је суштински прожимала политички живот, долазили су до изражаја и различити облици политичких манипулација приликом вођења изборних кампања и током постизборног процеса формирања влада, који су свесно и с намером остављали по страни појединачно најпопуларнију Српску радикалну странку. Такође, посебно у периоду између 2002. и 2003. године, догодила се својеврсна политичка субверзија унутар система власти,

која је довела у питање демократска начела и поткопала важне државне институције председника Републике и Скупштине Србије. Институционални хаос настао је као последица сукоба унутар владајућег ДОС.

Почетне године власти петооктобарских победника обележили су феномени попут политичких прогона и дебаланса моћи у функционисању политичког система. Ауторитарни манири у владању, као и тактичко дерогирање институционалних правила политичког система, учврстили су се као рутинска пракса свих влада предвођених странкама које су дошле на власт после 5. октобра.

Тако је, између осталог, дошло до успона политичког клијентелизма: партијског запошљавања, доделе државних синекура и успона државног капитализма, уз непрекидне сукобе интереса појединаца и група у власти. „Нечисти рачуни“ међу коалиционим партнерима оставили су низ суштински негативних политичких, економских и друштвених последица.

Корупција је постала свеприсутна, прожимајући готово све поступке тадашње власти. Држава и њени јавни ресурси постали су плен спреге политичке и финансијске олигархије и страних инвеститора који су за кратко време вишеструко увећали профит.

Без обзира на различите негативне трендове у области владавине права и економије, уочљиво је да је у периоду од 2000. до 2008. српски привредни развој забележио готово експоненцијални економски раст. Просечна стопа раста у првих осам година транзиције била је 6,2 одсто, што је било последица великог прилива новца од приватизације, повољних кредита са финансијских тржишта у Европи, а пре свега, изразито ниске полазне економске основе

из 2000. године. У првих осам година, од 2000. године, упоредо с растом привреде, повећавали су се и запосленост и животни стандард.

С појавом економске кризе на глобалном нивоу, пре свега због велике изложености привреде токовима капитала из иностранства, наступају и промене у Србији у овој сфери. То је био период од 2008. до 2012. године, време коалиционе владавине ДС, Г17 и СПС, коју су обележили пад животног стандарда, губитак радних места, затварање фабрика, социјална неједнакост, а на индивидуалном плану, са позиције појединца, осећај беспомоћности и бесперспективности. Тај период прати и нагли раст укупне задужености земље под неповољним финансијским условима, као резултат политичке неодлучности да се спроведу тешке мере фискалне политике и коначно створе институционалне претпоставке за нове инвестиције и отварање радних места у глобално ревидираним околностима.

Између 2000. и 2012. године у Србији је углавном доминирао наратив о евроатланским интеграцијама, који је преточен у спољнополитичку оријентацију. Признањем Косова од САД и водећих земаља ЕУ 2008. године, евроатлански наратив постепено је губио државно утемељење.

Међутим, евроатлантизам је заменило површно „европејство“, које се одржавало и „хранило“ илузијом о одвојеним процесима решавања косовског питања и европских интеграција.

На плану косовске политике, тадашњи државни врх, предвођен Борисом Тадићем, пренео је тежиште решавања овог питања са Савета безбедности УН на ЕУ, што је Србију лишило делатне подршке Кине и Русије у најзначајнијем међународном телу.

Током 2010. године Србија је добила неповољно саветодавно мишљење Међународног суда правде у Хагу поводом једнострано проглашене независности Косова, а споразумом о заједничком управљању границом из 2011. године, између Србије, Косова и ЕУ, према моделу Шенгенског споразума који постоји међу неким земљама чланицима ЕУ, успостављена је административна и физичка граница између Србије и самопроглашеног независног Косова. Садејство већег броја фактора, попут негативних економских трендова, перманентне злоупотребе државних ресурса, контролисаних медијских слика о напретку условили су постепени али неопозиви престанак поверења у владајућу коалицију предвођену Демократском странком и председником Србије Борисом Тадићем.

Дванаест година доминације петооктобарских победника показало је да западне земље, предвођене САД, од Србије траже прихватање независности Косова и историјско-политичке и моралне одговорности за крваве ратове деведесетих. Политичка и економска интеграција Србије у западни свет, осим прихватања политичких и економских модела западне демократије и тржишног капитализма, нужно је претпостављала и практично спровођење наратива о српској кривици за грађански рат и злочине на простору бивше Југославије.

Очекивано, као последица тога, јавило се снажно осећање изневерености очекивања и незнања међу грађанством које је безрезервно подржавало Демократску странку и њене политичке партнере.

Политичке промене које су се догодиле 2012. године, у великој, готово одлучујућој мери, настале су као последица низа изневверених обећања која је дала политичка елита, „слепила“ политичке класе на власти за проблеме обичног

човека и суштинске равнодушности спољног фактора према развоју догађаја у Србији. Као не мање важно треба поменути и да се Тадићу и Демократској странци „обила о главу“ пракса склапања политичких коалиција с партијама које не деле њихова политичка начела и принципе деловања, те, самим тим, није било могуће остварити кредибилне резултате.

Негативне политичке тенденције и њихови (углавном) негативни исходи из овог периода били су резултат сложене динамике политичких односа, што на најбољи начин показују чести изборни циклуси и њихови епилози.

Савезни избори 2000. године – крај једне епохе и историјско обећање о „новом почетку“

Након изборне победе у првом кругу председничких избора на савезном нивоу др Војислава Коштунице, кандидата Демократске опозиције Србије, 24. септембра 2000, наступили су тектонски поремећаји на српској политичкој сцени. Тријумф Коштунице био је крај Слободана Милошевића, кључног политичког актера српске политике с краја осамдесетих и током деведесетих година прошлог века. Победа је била и изненађујућа и убедљива, посебно ако се узме у обзир околност да је Коштуница током деведесетих година био политичар скромних, али стабилних политичких домета. Његова партија је, почев од избора 1992. године, обезбедила присуство у парламенту али није имала већег утицаја на политички живот до 2000. године. Коштуничину победу на председничким изборима испочетка није признала тадашња власт.

Наступили су протести и други облици грађанске непослушности широм Србије. Народно незадовољство је кулминирало 5. октобра 2000, када су присталице ДОС насилно ушле у Скупштину тадашње заједничке државе Србије и Горе, Радио телевизију Београд и друге важне државне и јавне институције.

Петооктобарска догађања имала су сва обележја масовне народне побуне, с одређеним елементима насиља, а стицајем сплета околности прошле су без људских жртава као непосредне последице протеста. Упркос напетост атмосфери, те присуству наоружаних специјалних јединица полиције и али наоружаних група демонстраната, и низа догађања у политичкој позадини, догодио се, у својој суштини ипак миран преображај.

Победа Коштунице показала је сву моћ изборне воље грађана. Она је учинила питање демократског легитимитета кључним начелом демократије у Србији.

Лишена базичне народне сагласности, тачније непосредне већинске подршке свом партијском лидеру Слободану Милошевићу, Социјалистичка партија Србије није била у могућности да у постојећим околностима састави коалициону владу на савезном нивоу са партнерском Социјалистичком народном партијом из Црне Горе, иако је изборни резултат математички (а тиме и политички) допуштао такав исход. Штавише, позиције СПС и његових коалиционих партнера и на нивоу Републике Србије биле су уздрмане победом Коштунице, али и јаким опозиционим ставом већег дела грађанства као и неподељеном подршком Запада странкама ДОС.

Снажан политички ехо Коштуничине победе било је формирање прелазне владе, коју су осим представника парламентарних странака тог времена, чинили и експерти и представници странака ДОС. Циљ формирања прелазне владе било је смирење политичких страсти и припрема за нове ванредне скупштинске изборе у децембру 2000. године.

Децембарски избори 2000. одржани су по пропорционалном изборном систему, којим је Србија законски

уређена као једна изборна јединица. Могућност да уђу у скупштину имале су странке и коалиције које су освојиле најмање пет одсто гласова грађана који су изашли на изборе. Посланици су бирани на листама странака или група грађана. Странке су биле власници мандата. Странке су одређивале ко ће бити њихов посланик у Скупштини. Посланик је имао императивни мандат, тачније моралну, политичку и правну обавезу да спроводи политику странке односно изборне листе.

Изборна листа Демократске опозиције Србије, чији је носилац био Војислав Коштуница, убедљиво је поразила странке „старог режима“: социјалисте, радикале и некада моћни СПО Вука Драшковића. Са 64 одсто гласова и 176 мандата, Демократска опозиција Србије потпуно је преузела власт. Социјалисти су освојили 37 посланика (13,1 одсто), док је десничарска Српска радикална странка освојила 23 посланичка места (8,6 одсто). Осим странака националних мањина, у скупштински сазив је ушла и Странка српског јединства коју је предводио Борислав Пелевић, са 5,3 одсто подршке, а Српски покрет обнове, децембра те, 2000. године, будући да није прешао изборни цензус од пет одсто, није ушао у Скупштину. Пад подршке доживела је и Југословенска левица, важан члан некада владајуће коалиције предвођене политичким лидером социјалиста Слободаном Милошевићем, не прошавши цензус.

Већ у јануару 2001. године, на место председника Владе Србије дошао је лидер Демократске странке, др Зоран Ђинђић. Он је обећао брзе и радикалне промене постојећег политичког и економског система. Његова влада укључила је скоро све лидере ДОС и изванстраничких експерата, којима су била поверена министарства економских послова, попут Министарства

финансија и Министарства за привреду и приватизацију. За гувернера Народне банке Србије изабран је енергични лидер експертске мреже Г17 плус Млађан Динкић, док је друго политички препознатљиво лице ове организације, Мирољуб Лабус, изабран за потпредседника савезне владе задуженог за економска питања.

Коштуница и Ђинђић постали су кључне личности нове власти. Коштуница је, након победе над Милошевићем, у овом периоду стекао веома велику популарност. Као врховни демократски ауторитет у земљи залагао се за постепене промене, које не би нарушиле континуитет и постојаност правног поретка. Револуционарни жар великог дела еврореформске политичке и интелектуалне елите потиснуо је у други план, залажући се за постепену изградњу новог система правила и вредности. Идеолошки, Коштуница је наступао као либерални конзервативац са одређеном дистанцом према Западу, условљеном политиком према српском питању у бившој Југославији, а практично је представљао политичког опортунисту, неретко без уверљивог и аутентичног медијског наступа.

Председник Владе Србије Зоран Ђинђић био је другачији профил личности и политичара. Енергичан, интелектуално динамичан, склон импровизацијама институционално-политичког и медијског типа, реторички елоквентан, често визионар без аутентичне шире народне подршке. Као прозападно оријентисан политичар, успоставио је сарадњу са свим водећим западним политичарима тог времена: председником САД Џорџем Бушом, британским премијером Блером, а посебно с немачким канцеларом Шредером. Његов политички императив била је Србија као модерно европско друштво, интегрисана у евроатланске политичко-безбедносне структуре.

Овом политичком курсу суштински су се противиле странке „старог режима“: Социјалистичка партија Србије и Српска радикална странка, а донекле и Коштуничин ДСС, посебно у контексту сарадње са Међународним трибуналом за ратне злочине на тлу бивше Југославије у Хагу.

Ђинђић је иницирао либерално оријентисане тржишне реформе и покренуо судски поступак против бившег председника Милошевића у пролеће 2001. године. Након хапшења првог априла 2001, Слободан Милошевић је, на захтев Хашког трибунала, изручен 28. јуна 2001. године. Овај чин Коштуница је назвао противуставним а његови министри напустили су Ђинђићеву владу.

Дефинитивни разлаз двојице некадашњих политичких савезника Коштунице и Ђинђића одиграо се у августу 2001. године, након убиства припадника БИА Момира Гавриловића, који је, наводно, детаљно обавестио тадашње окружење председника СРЈ Коштунице о нелегалним пословима појединих чланова Владе Србије са појединим припадницима криминалног миљеа. Од момента преласка Коштуничиног ДСС у опозицију, јавна сфера постаје стално поприште сукоба Коштунице и Ђинђића, тачније Демократске странке Србије и Демократске странке.

Ђинђићу блиски медији представљали су Коштуницу као националисту, противника динамичних реформи, човека блиског Милошевићевом сензибилитету у политици према Западу, ауторитарног традиционалисту неспремног да се ухвати укоштац с тешким изазовима одлучне модернизације земље. С друге стране, Ђинђић, који је председавао Владом, описиван је као патриотски и морално сумњив политичар, претерано окренут Западу, окружен особама проблематичног знања и морала, склон корупцији и криминалу.

Сукоб двојице кључних политичара петооктобарске Србије кулминирао је у јесен 2002. године, у време председничких избора. Премијер Ђинђић је свесно игнорисао нужност промене уставне одредбе која налагала да на изборе за председника Републике мора да изађе 50 одсто од укупног броја бирача.

На председничким изборима у јесен 2002. године, Коштуница је тријумфовао два пута, али без стварног политичко-правног учинка. Најпре надмоћно побеђује Мирољуба Лабуса у октобру 2002. године, са скоро милион гласова разлике у другом кругу председничких избора. Јалову победу, политички гледано, показаће се, Коштуница односи и на поновљеним председничким изборима, победивши и лидера радикала Војислава Шешеља у децембру 2002. године.

Овим започиње процес постепеног губитка политичког утицаја и популарности Војислава Коштунице, али су зато Војислав Шешељ и Српска радикална странка постепено почели да постају политичка алтернатива, која је артикулисала растуће незадовољство грађана. Са нешто више од милион гласова, радикали су заузели место водеће опозиционе силе у Србији, које ће држати све до формирања Српске напредне странке у јесен 2008. године.

Наиме, оштар сукоб две демократске странке истог политичког порекла, брзо је вратио у политичку игру једну од утицајнијих странака деведесетих година 20. века, а да она фактички није морала да доживи трансформацију ни у идеолошком ни у кадровском смислу, при чему је и начин на који је комуницирала са јавношћу и бирачким телом остао готово непромењен.

Поред посредног учешћа у опструкцији председничких избора, „субверзивна“ делатност Зорана Ђинђића унутар

система власти манифестовала се и приликом искључења дела посланика ДСС из Скупштине Србије.

Под изговором да желе ефикаснији рад Скупштине, Ђинђићеве демократе су „прекројиле“ политички договор са ДСС, избацујући неке од њихових посланика. Ова одлука Ђинђића изазвала је политичку кризу, која је укључила и међународне факторе. После интервенције ОЕБС, првобитни састав Скупштине био је обновљен и опстао је све док није изгубио већину, у јесен 2003. године. Логично, након унутрашњег урушавања политичко-правног поретка, ствари нису могле да остану исте. Непосредан епилог ових турбуленција био је да је до тада у ширим народним масама непопуларан Ђинђић држао у својим рукама све полуге власти, док изворно демократски легитимни Коштуница није имао могућности да стварно утиче на политички живот у Србији.

Дугорочна последица оваквих потреса био је губитак политичког легитимитета и добрих демократских намера и манира некадашњих бораца за слободу и демократију деведесетих година. Новонастала „демократска политичка класа“ урушила је саму себе унутрашњим сукобима, наносећи штету поклоњеном поверењу већине грађана, који су сматрали да је Србија, у политичком смислу, почела да се креће ка поретку консолидоване демократије.

Незадовољан карактером Ђинђићеве подршке у председничкој трци, Мирољуб Лабус, заједно с Млађаном Динкићем, оснива странку Г17 плус, која је у наредних година дана имала важну улогу у рушењу власти, чију је окосницу чинила Демократска странка.

Почетком 2003. године, а након што је обновио утицај странке у бирачком телу, учинивши га својеврсним

„политичким гласом губитника транзиције“, Војислав Шешељ је на сопствени захтев отишао у Хашки трибунал, како би представио своје виђење истине о узроцима, току и последицама рата на простору бивше Југославије.

Мучко убиство председника Владе Зорана Ђинђића, 12. марта 2003, представља реални и симболички крај једне динамичне и противречне политичко-историјске епохе. Завера наркомафије и одметнутих делова „дубоке државе“, довела је до убиства првог демократског премијера, оставивши дубок траг на политичком систему у Србији. На Ђинђићево место дошао је политичар великих амбиција и релативно скромних потенцијала Зоран Живковић, који се на власти задржао свега неколико месеци. Политичко убиство премијера Ђинђића иницирало је увођење ванредног стања у Србији и покретање полицијске акције „Сабља“, која је трајала од 12. марта до 22. априла 2003. године.

Ова полицијска акција довела је до хапшења више хиљада људи, од којих су против занемарљиво малог броја људи вођени одговарајући судски поступци, а против још мањег броја изречене осуђујуће пресуде. Над функционисање правне државе надвијала се све већа сенка како се повећавао број афера које су се везивале за министре и људе блиске кабинету претходног премијера.

Истакнуту улогу у промоцији афера тадашње власти имала је прозападна и експертска странка Мирољуба Лабуса Г17 плус. У том смислу, може се сматрати утемељеном тврдња да је експертска странка Мирољуба Лабуса и Млађана Динкића утицала на својеврсно медијско „торпедовање“ крхке Живковићеве власти.

Слом Живковићеве владе догодио се у јесен 2003. године, када је изгубила парламентарну већину. Пре расписивања и

одржавања ванредних парламентарних избора одржани су, трећи пут за годину и по дана, председнички избори, који су били неуспешни због већ поменутог правила о обавезном гласању педесет одсто уписаних бирача. У трећем изборном циклусу на председничким изборима Томислав Николић, заменик председника СРС, освојио је тада више од милион гласова и тако на високом нивоу стабилизовао бирачко тело СРС. Осим тога, први пут после 2000. године догодило се да припадник политичке опције „старог режима“ тријумфује над политичким ветераном Демократске странке и лидером ДОС Драгољубом Мићуновићем, који је неуспешно покушао да спасе част демократске политичке опције.

Друга влада петооктобарских победника – премијер Коштуница и друга верзија петооктобарске Србије

Након ванредних парламентарних избора одржаних у децембру 2003. године, Демократска странка је остала без власти на републичком нивоу, а владу су формирале Демократска странка Србије, Г17 плус, Нова Србија и Српски покрет обнове, уз подршку Социјалистичке партије Србије.

На челу мањинске владе нашао се Војислав Коштуница, а кључни економски ресори поверени су кадровима Г17 плус, док је министарство спољних послова поверено Вуку Драшковићу, и то како у периоду постојања државне заједнице Србија и Црна Гора, тако и после, кад је ова заједница престала да постоји, а Србија постала самостална држава. Лидер Нове Србије Велимир Илић добио је Министарство за капиталне инвестиције, које је објединило министарство грађевине, телекомуникација и саобраћаја. Ове четири странке нису имале потребних 126 посланика па су подршку добили од Социјалистичке партије Србије, коју је фактички предводио амбициозни Ивица Дачић, широј јавности познат као портпарол странке из деведесетих година.

Прву владу Војислава Коштунице обележила су три догађаја: преговори о статусу Косова у Бечу, доношење новог

Устава Србије и пораз њеног кандидата на председничким изборима 2004. године.

Опозицију у Скупштини чинили су вишеструко бројнији Николићеви и Вучићеви радикали и демократе Бориса Тадића. На изборима у децембру 2003. године појединачно најјача странка била је Српска радикална странка коју су у јавности врло одлучно предводили Томислав Николић, заменик Војислава Шешеља, и динамични и борбени генерални секретар странке Александар Вучић. Иако најбројнија странка у Скупштини, радикали су остали ван власти и тако је било све до 2012. године.

Борис Тадић, у то време функционер Демократске странке, у финалу кампање за ванредне парламентарне изборе успео је да реafirмише Демократску странку, која је значајно маргинализована у време владавине Зорана Живковића.

После пораза демократа на парламентарним изборима 2003. године и у сусрет председничким изборима Демократска странка је добила новог лидера – Бориса Тадића. Тадићево јавно наступање доживело је подршку и афирмацију у различитим друштвеним слојевима, јер је садржински кореспондирало с либералнодемократском реториком његових претходника, при чему се он суздржавао од непријемчиве маркетиншке стратегије Зорана Ђинђића.

Тадићев успон на политичкој сцени започео је победом у другом кругу председничких избора одржаних 2004. године. Начин на који је Тадић освојио већину гласова на овим изборима релевантно описује констелацију политичких односа у том периоду.

У првом изборном кругу, Томислав Николић је добио највећи број гласова и имао је релативно солидну предност над Тадићем, кандидатом Демократске странке и лидером који је имао подршку тадашње еврореформске политичке елите. Међутим, у другом изборном кругу, Тадић је, захваљујући подршци свих релевантних кандидата из првог круга гласања, медијској потпори његове политичке агенде и подршци невладиног сектора и појединих интелектуалаца, под паролом спречавања рестаурације „режима из деведесетих“, обезбедио сигурну победу.

Иако је своју владу формирао без Демократске странке, чиме је несумњиво исказао свој отклон према политици коју је водила, Војислав Коштуница је сада отворено подржао Тадића и тако директно и недвосмислено предодредио ток политичких дешавања.

Коштуничин кандидат на изборима, Драган Маршићанин, некадашњи председник Скупштине Србије, заузео је тек четврто место и тако доказао тезу о крајњој упитности демократског легитимитета владе коју је предводио ДСС.

Након председничких избора владајућа коалиција ДСС–Г17–СПО–НС, уз подршку Социјалистичке партије Србије, била је еклатантан пример феномена „дебаланса моћи“, тачније несразмере између власти и подршке у бирачком телу.

Ипак, Тадићева победа није била крај Коштунице и његове владе, већ почетак до тада непримењеног начина владања у Србији – тзв. кохабитације председника Републике и председника Владе. Политичко-историјско место сусрета председника и премијера били су преговори о Косову и Метохији.

Упркос жестоким политичко-медијским превирањима, опозициона СРС пружила је недвосмислену подршку преговарачком тиму учешћем у доношењу новог Устава Србије, који је уследио као политичко-правна нужност, након одласка Црне Горе из државне заједнице, у пролеће 2016. године.

После доношења новог Устава Републике Србије постигнут је политички договор да се распишу ванредни парламентарни избори, што је значило крај прве владе Војислава Коштунице која је делимично консолидовала националну економију, довршила процесе приватизације већине друштвених предузећа и отворила перспективу за благи раст животног стандарда. Додуше, накнадно се показало да су неке од наведених приватизација биле вишеструко спорне, те да су имале далекосежне последице по српску привреду и друштво. Глобална економска криза 2008. године показала је колико су крхки темељи економског раста постигнутог током влада Војислава Коштунице. Важно је приметити да је, упркос отвореној Коштуничиној скепси према Међународном суду за ратне злочине на простору бивше Југославије у Хагу, његова влада Хашком трибуналу испоручила највећи број лица с потернице овог суда. Такође, у периоду прве владе Војислава Коштунице, Црна Гора је, предвођена Милом Ђукановићем, након референдума прогласила независност и постала самостална и суверена држава. Премијер Коштуница је био противник црногорске независности, али је ипак прихватио демократски сумњива правила за одржавање референдума и држао се крајње уздржано током жестоке и интензивне кампање која се водила у Црној Гори.

Двогодишња владавина Војислава Коштунице укинула је до тада изразиту идеолошку дистанцу према странкама

„старог режима“, омогућила нови Устав Србије 2006. године, обезбедила краткотрајни, али нестабилни раст економије. Имала је крхки демократски легитимитет и слаба достигнућа у одбрани националног интереса, упркос декларативном патриотизму, државотворности и оданости традицији и Српској православној цркви.

Друга влада Војислава Коштунице: распад кохабитације у вртлогу косовско-европске драме

Другу владу Војислава Коштунице, насталу као резултат политичког договора између Демократске странке, Г17 плус и Демократске странке Србије, након избора у пролеће 2007, обележили су дуг период формирања и кратак век трајања. И на овим изборима поновио се сценарио из 2003. године. Појединачно најјача странка, Српска радикална странка, која је освојила 81 мандат на изборима, остала је изван власти, док су владу формирале странке које су чиниле окосницу некадашњег ДОС појачане Г17 плус, проевропском експертском странком Млађана Динкића.

Након краха преговора у Бечу о статусу Косова, односно одбијања Србије да прихвати план специјалног изасланика Уједињених нација Мартија Ахтисарија, српска политичка елита на власти није остала јединствена. Агилни западни политички емисари ангажовали су се на рушењу унутрашњег јединства српске власти, постављајући, као централно, политичко питање међузависности ЕУ интеграција и решавања косовског проблема.

Коштуница и Тадић, као кључни актери власти, имали су различит приступ решавању државног и националног изазова.

Док је Коштуница, потпомогнут радикалима и донекле социјалистима, инсистирао да ЕУ у процесу интеграција Србију третира као међународноправно суверену над простором Косова и Метохије, Тадићева Демократска странка процесе ЕУ интеграција и решавање питања Косова сматрала је, или је јавности тако представљала, одвојеним процесима, заговарајући останак на европском путу без обзира на све видљивију и отворену подршку водећих земаља Запада косовској независности.

Европска унија је, почетком 2008, понудила Србији потписивање Споразума о стабилизацији и придруживању, што је иницирало сукоб у самој влади, будући да су Коштуница и његов коалициони партнер Нова Србија били против прихватања, а Г17 плус и Демократска странка за прихватање европске понуде.

Унутрашњи раскол у влади, догодио се у сенци косовске независности коју је Скупштина „Косова“ прогласила 17. фебруара 2008. године. Косовску независност подржали су САД, водеће земље ЕУ, Турска и друге исламске државе.

Политичка превирања и изборна сучељавања у години окончања Коштуничине владавине и проглашења независности Косова

Предигра за сукоб ДС и ДСС поводом Косова били су председнички избори 2008. године, на којима владајућа коалиција ДС, ДСС и Г17 плус није имала заједничког, већ два кандидата у првом изборном кругу: Велимира Илића, кога су подржавали ДСС и НС, и Бориса Тадића, кога су подржавали ДС, Г17 плус, Социјалдемократска партија Расима Љајића и друге мање странке. И ови председнички избори решени су по медијско-политичком моделу који је „патентиран“ 2004. године. У првом кругу вођство је имао кандидат радикала Томислав Николић, а његов главни такмац био је Борис Тадић, лидер Демократске странке.

Већи коалициони потенцијал Тадића, оличен у подршци Коштунице, Г17, других мањих странака некадашњег ДОС, заједно са подршком невладиног сектора, јавних личности, тајкуна и водећих земаља Запада довео је до преокрета у другом кругу и омогућио Тадићу нови петогодишњи мандат.

Упркос великој подршци релевантних политичких и друштвених актера и медијској доминацији Демократске странке и њој наклоњене „капиларне јавности“, Томислав

Николић је први пут успео да освоји преко два милиона гласова, стичући важан политички капитал, који ће значајно одредити динамику и ток политичких догађаја у будућности.

Са ореолом победника на председничким изборима Тадић је знатно ојачао политичке позиције ДС у унутрашњим превирањима у Влади Србије, којом је и даље, више формално него суштински, председавао Коштуница. Под притиском међународних и унутрашњих политичких околности премијер Коштуница је одлучио да „врати мандат народу“, иницирајући расписивање ванредних парламентарних избора.

Користећи предности председничке функције, недвосмислену подршку ЕУ и потпуну доминацију у медијима, председник Србије и лидер Демократске странке Борис Тадић, директним учешћем у кампањи, омогућио је да коалиција Заједно за европску Србију, коју су чиниле тзв. странке еврореформске оријентације, предвођене Демократском странком, освоји појединачно највише гласова и укупно 102 мандата. Друга по снази, Српска радикална странка, освојила је 78 посланичких места, умерено десна коалиција ДСС и НС заузела је треће место са 30 мандата, док је четврто место припало левичарској коалицији СПС–ЈС–ПУПС. Парламентарни статус стекли су и прозападно оријентисан ЛДП, у коалицији с неколико мањих странака, као и представници мађарске, бошњачке и албанске мањине.

Занимљиво је да је током трајања парламентарног сазива, заснованог на изборним резултатима из 2008, наступила промена тумачења карактера мандата посланика. Уместо императивног мандата, који је налагао посланику да прати политику странке, под утицајем експертске групе

Венецијанске комисије и зарад интереса владајуће већине превођене ДС, мандат је постао слободан, тачније посланик је добио право да њиме слободно располаже, независно од става странке или коалиције на чијој листи је изабран, што је омогућеном Законом о изменама и допунама Закона о избору народних посланика из 2011. године.

„Национално помирење социјалиста и демократа“ – Цветковићева влада, економска криза и њене последице

Сложени изборни резултат отворио је простор различитим постизборним коалицијама приликом формирања владе. Ова околност додатно је оснажена рушењем идеолошких дистанци међу странкама и свођењем питања формирања власти на пуко питање политичке трговине. Уз значајну помоћ америчког амбасадора у Србији Камерона Мантера и утицај тајкунског лобија блиског ДС, формирала се влада демократа и социјалиста.

Тадићев и Дачићев договор укинуо је идеолошки и политички јаз између грађанских демократа и бивших комуниста.

У духу „новооткривене“ политичке сарадње, демократе и социјалисти су донели Декларацију о националном помирењу. Демократе су обећале социјалистима чланство у европској асоцијацији социјалистичких странака и покрета. Ово обећање додатно су оснажили бивши шпански премијер Фелипе Гонзалес и тада актуелни председник владе Грчке Јоргос Папандреу.

Уступак коалицији окупљеној око социјалиста било је и прихватање повећања пензија за десет одсто, које је

иницирао тадашњи коалициони партнер социјалиста Партија уједињених пензионера Србије.

Ова мера је знатно утицала на економску политику будуће владе, јер су издвајања за пензије повећана за скоро милијарду евра, и то у тренутку јасних знакова светске економске кризе.

У различитим анкетама о „најевропљанину“ у Србији те, 2008. године прва места су заузимали некадашњи портпарол Милошевићевог СПС Ивица Дачић и некадашњи члан странке команданта паравојних формација Жељка Ражнатовића Аркана – Драган Марковић Палма.

У име вишег циља, „професионални“, „независни“ и „критички“ медији тог периода трансформисали су интензивном кампањом донедавне националисте и социјалисте у европске реформисте.

Председник владе коју су чинили демократе и социјалисти био је економиста Мирко Цветковић, некадашњи челник Агенције за приватизацију и економски консултант у једној од најпознатијих домаћих консултантских фирми ЦЕС Мекон. Лидер социјалиста Ивица Дачић заузео је место министра унутрашњих послова, док је министар спољних послова био Вук Јеремић.

У духу петооктобарске политичке праксе министарства су дата на апсолутно располагање странкама чланицама коалиције. „Политички феудализам“ коалиције на власти доживео је своју креативну кулминацију приликом сукоба између министра економије и регионалног развоја Млађана Динкића, лидера Г17 плус, и функционера Демократске странке Слободана Илића.

Повод за сукоб била је локација инвестиције словеначке фабрике Горење. Динкић је сменио Илића због неслагања у вези са локацијом за изградњу словеначке компаније, али је њега затим одлучно сменио премијер Цветковић. Иако свака смена лидера странака у оквиру коалиције представља значајну сметњу коалиционој сарадњи, Демократска странка и Г17 плус наставили су заједно упркос овом догађају.

Главни изазови тадашње владе били су суочавање с последицама глобалне економске кризе, дипломатска борба за Косово и наставак европских интеграција.

У судару са светском економском кризом, српска привреда је прошла кроз четворогодишњи негативан економски тренд, праћен растом задужености државе, узимањем неповољних кредита на финансијским тржиштима, падом запослености и бруто друштвеног производа, високом инфлацијом.

Негативну економску динамику и трендове додатно су појачали изостанак одлучних мера фискалне дисциплине, оклевање с реформом јавног сектора и јавних предузећа и недовољан прилив инвестиција.

Пред крај мандата Цветковићеве владе дошло је и до наглог скока јавне потрошње ради повећања шанси владајуће коалиције у изборној години. Као последица олако потрошеног новца у економској кризи наступило је „критично“ финансијско стање за државу 2012. године

Лакоћа задуживања и трошења новца позајмљеног под неповољним условима омогућила је политички опортунизам, али и интензивно присуство корупције и свих облика политичког клијентелизма.

Дубоко уверена у заблуду да се косовско питање и наставак европских интеграција могу решавати одвојено, или бар јавности представљајући да је то могуће, власт Демократске странке пренела је процес решавања косовског питања из Савета безбедности УН у ЕУ, чиме су положај Срба на Косову и српска позиција учињени још тежим. Прихватање ЕУЛЕКСА као мисије ЕУ на Косову била је непосредна последица прихватања ауторитета ове наднационалне институције.

Током 2010. године, српска дипломатија, вођена двојцем Тадић–Јеремић, одлучила је да пред Међународним судом правде постави питање о легалности косовске независности.

Српској страни је одговорено да проглашење косовске независности „није у нескладу са међународним правом“, што је утицало на то да у међународној јавности аргумент о нелегалности самопроглашене косовске независности изгуби на снази и уверљивости. Овај ничим изазван потез министра спољних послова Јеремића имаће далекосежне негативне последице по дипломатску борбу Србије у будућности.

Мегаломанске турнеје по егзотичним дестинацијама министра спољних послова Вука Јеремића нису условиле талас повлачења признања Косова, али су омогућиле Јеремићу личну промоцију и биле су великим делом у функцији освајања статуса „новог лидера“.

Погрешан приступ решавању косовског проблема кулминирао је 2011. године, прихватањем Споразума о заједничком управљању административном границом између Србије и Косова, који је замишљен по моделу

Шенгенског споразума који су потписале многобројне суверене државе, чланице ЕУ.

Погрешни политички потези и некомпетентност Тадићеве власти поводом решавања питања Косова готово су у потпуности избили све политичке и правне адуте које је Србија имала о овом осетљивом и контроверзном питању, неопрезно је приближавајући пат позицији.

Формирање Српске напредне странке и последњи дани Тадићеве власти

На унутрашњем политичком плану дошло је до промена на опозиционом полу политичке сцене. Настала је Српска напредна странка у октобру 2008. године.

Овим чином Србија је добила демократску, умерено конзервативну и патриотски оријентисану странку, спремну да сарађује и са Западом и са Истоком. Њен политички капитал било је стабилно и дисциплиновано бирачко тело, које се идентификовало са Томиславом Николићем и Александром Вучићем на једнак, можда чак и аутентичнији начин него са Војиславом Шешељем.

Лидер Српске напредне странке био је Томислав Николић, а његов први сарадник, дојучерашњи генерални секретар Српске радикалне странке Александар Вучић. Странка је успевала да се избори са изазовима тадашњег опозиционог деловања у изразито неповољним медијским и политичким околностима.

Током протеста које је организовала Српска напредна странка након хапшења Радована Караџића, брутално је претучен протестант Ранко Панић, који је, према наводима лекара, касније преминуо због здравствених компликација

насталих због прекомерне употребе силе од стране полиције. Занимљива околност у случају трагичне смрти Ранка Панића била је да је Виши суд у Београду, упркос мишљењу лекара, ослободио припадника Жандармерије који је претукао именованог.

Панићева смрт један је од симбола напредњачке борбе за политичке промене. Наговештај будућих промена догодио се најпре на локалним изборима, у две београдске општине – Земуну и Вождовцу, 2009. године. Напредњаци су убедљиво освојили Земун, док су избори у општини Вождовац трајали готово годину дана.

И после свих „могућих и немогућих“ компликација, Српска напредна странка освојила је општину Вождовац.

Свесна своје снаге, СНС је у фебруару 2011. године организовала велики митинг у Београду. Кључни захтев био је расписивање превремених парламентарних избора због тешког економског стања у земљи, свеprisутне корупције и неефикасне спољне политике. Након протестног окупљања тадашњи лидер СНС Томислав Николић започео је штрајк глађу како би извршио додатни притисак, са циљем расписивања ванредних избора. Николићева пожртвованост дочекана је с презиром и неодобравањем, а Демократска странка наставила је да влада све до краја мандата Цветковићеве владе, у пролеће 2012. године. Николић је на наговор српског патријарха прекинуо штрајк глађу, вративши се редовним политичким активностима. Српска напредна странка почела је припреме програмских докумената и страначке инфраструктуре за редовне изборе.

Упркос медијској блокади и неупоредиво скромнијим финансијским ресурсима, у поређењу са странкама на

власти, напредњаци, Томислав Николић и, посебно, Александар Вучић нису одустајали од истрајавања у политичкој борби. Напредњаци те изборне године нису тражили округле столове о изборним условима, ни претили блокадама институција, нити позивали на бојкот избора. Као искусни политичари, упустили су се у неизвесну борбу за политичко признање грађана, већ прилично засићених декадентном влашћу демократа и њихових политичких истомишљеника.

Са намером да ојача своју позицију и обезбеди изборни успех своје политичке опције легално изабрани председник Борис Тадић одлучио је да скрати свој мандат и распише председничке изборе.

Године 2012. „сцена“ за репризу 2004. и 2008. била је поново спремна. Сви државни ресурси, новац, обавештајне службе, медији, невладине организације и интелектуалци стали су у јединствен фронт за опстанак по много чему спорног режима Демократске странке.

Током предизборне кампање Тадићу су лојалност показивали и осведочено „незгодни“ коалициони партнери попут Ивице Дачића и Млађана Динкића.

Резултати парламентарних избора показали су да странке тадашње власти имају чак и више мандата него 2008. године. Коалиција око Српске напредне странке освојила је 73 мандата, демократе, заједно са својим коалиционим партнерима – 67, СПС–ЈС–ПУПС освојили су 44 посланичка места, преименована странка Млађана Динкића Уједињени региони Србије – 16 мандата, а коалиција Преокрет, окупљена око ЛДП Чедомира Јовановића – 19 посланичких места. Остали посланички мандати припали су странкама националних мањина.

Ипак, Тадићу је недостајала потврда политичког легитимитета непосредним гласањем грађана у другом кругу председничких избора. Сви коалициони партнери, укључујући и победнички расположене социјалисте, дали су подршку Тадићу. С друге стране, подршку Николићу пружили су једино Војислав Коштуница и Демократска странка Србије.

Упркос свим познатим околностима које су фаворизовале Тадића, изненађење се догодило.

Лидер напредњака Томислав Николић изабран је за председника Србије у другом кругу. Пораз Тадића био је дефинитивни крај политичке номенклатуре и олигархије која је управљала Србијом од 2000. године.

Након победе Николића на председничким изборима 2012, маневарски простор за формирање Владе предвођене СНС постао је знатно већи; штавише, напредњаци су добили и својеврсну моралну обавезу према бирачима да смене Демократску странку са власти. Захваљујући вешто вођеним постизборним преговорима, СНС је формирао Владу са дојучерашњим савезницима Демократске странке, Социјалистичком партијом Србије и њеним коалиционим партнерима и Уједињеним регионима Србије Млађана Динкића.

Србија је победом Николића и формирањем владе у којој је први пут учествовала Српска напредна странка добила прилику да упозна власт која је довољно одговорна и компетентна да утиче на главне политичке, економске и друштвене токове. Године које су уследиле показале су да је СНС успешно одолела различитим тешкоћама, поставивши Србију „на ноге“ и обезбедивши претпоставке за њен свеукупни напредак.

Литература

- 1) Антонић, С., *Елиша, праћансџво и слаба држава*, Службени гласник, Београд, 2009.
- 2) Гоати, В., Вујадиновић Д. (ур.), *Између демократије и ауторитаризма – Србија, Црна, Гора и Хрватска*, ЦЕДЕТ, Београд, 2002.
- 3) Шуваковић, У. В., *Транзиција – џрилој социолошком џроучавању друшћвених џромена*, Филозофски факултет Универзитета у Приштини, Косовска Митровица, 2014.
- 4) Лазић, М. (прир.), *Рачији ход – Србија у џтрансформацијским џроцесима*, Филип Вишњић, Београд, 2000.
- 5) Спасић, И., Суботић М. (прир.), *Револуција или џоредак*, Институт за филозофију и друштвену теорију, Београд, 2001.
- 6) Павловић, Д., *Акћери и модели*, Самиздат Б92, Београд, 2001.
- 7) Павловић, Д. (прир.), *Консолидација демократијских усћанова у Србији – јодину дана јосле*, Службени гласник, Београд, 2007.
- 8) Антонић, С., Павловић, Д. (прир.), *Консолидација демократијских усћанова у Србији јосле 2000 јодине*, Службени гласник, Београд, 2007.